

CÔNG TÁC TỔ CHỨC TẬP HUẤN VÀ GIẢNG DẠY MARC 21 Ở TRUNG TÂM THÔNG TIN KHCN QUỐC GIA

Ks. Nguyễn Thị Xuân Bình, Ths. Nguyễn Thị Đào
Trung tâm Thông tin KHCN Quốc gia

Giới thiệu tình hình tổ chức tập huấn và phương pháp giảng dạy MARC 21 ở Trung tâm Thông tin KHCN Quốc gia. Phân tích khó khăn và thuận lợi của việc tập huấn MARC 21. Đưa ra các kiến nghị để tăng cường năng lực phổ biến áp dụng MARC 21 ở Việt Nam.

Trong những năm gần đây, Trung tâm Thông tin KHCN Quốc gia đã đầu tư nghiên cứu phát triển khổ mẫu MARC làm cơ sở cho việc tiến tới xây dựng một khổ mẫu thư mục thống nhất cho các cơ quan thông tin và thư viện ở Việt Nam. Năm 2004, được sự tài trợ của tổ chức Atlantic Philanthropies, Trung tâm có thêm điều kiện để tiếp tục nghiên cứu và triển khai giới thiệu, phổ biến áp dụng MARC 21. Cụ thể là:

- dịch toàn bộ 2 tập MARC 21, xuất bản và gửi tặng các cơ quan TT-TV trong cả nước;
- biên soạn tài liệu "MARC 21 rút gọn: Hướng dẫn sử dụng";
- biên soạn bộ tài liệu giảng dạy, tập huấn MARC 21;

- tổ chức các lớp tập huấn/hội thảo cho cán bộ TT-TV trong toàn mạng lưới.

Một trong những hình thức giới thiệu và phổ biến áp dụng MARC 21 hiệu quả nhất là thông qua các lớp tập huấn.

I. Tổ chức tập huấn MARC 21 ở Trung tâm Thông tin KHCN Quốc gia

Là cơ quan đầu ngành, Trung tâm Thông tin KHCN Quốc gia (sau đây gọi là Trung tâm) đã rất chú trọng vào việc phổ biến áp dụng MARC 21. Từ chỗ chỉ tổ chức 1 hội thảo do chuyên gia Mỹ hướng dẫn giới thiệu (năm 2000) cho đến nay, các khoá tập huấn/hội thảo về MARC 21 chiếm tỷ lệ lớn trong kế hoạch đào tạo bồi dưỡng nghiệp vụ của Trung tâm (năm 2004 -10/15 lớp) và số lượt cán bộ TT-TV

trong cả nước được cập nhật kiến thức về MARC 21 ngày càng nhiều (302 lượt người).

Nhìn lại công tác tổ chức tập huấn về MARC 21 của Trung tâm có thể đưa ra một số nhận xét sau:

1. Về nội dung và chương trình giảng dạy MARC 21:

Trong những năm 2000-2001: tập trung vào nghiên cứu và học tập kinh nghiệm của chuyên gia và tổ chức lấy ý kiến cho việc quyết định sử dụng khổ mẫu MARC 21 làm cơ sở để biên soạn tài liệu hướng dẫn sử dụng MARC 21 Việt Nam rút gọn.

Trong năm 2002-2003: do nhu cầu thực tiễn, Trung tâm đã đưa nội dung MARC 21 vào các khoá học trong kế hoạch đào tạo bồi dưỡng nghiệp vụ hàng năm như các

lớp TT-TV cơ sở hoặc các lớp chuyên đề về xây dựng và quản trị CSDL, và chỉ tổ chức 1 lớp duy nhất chuyên về MARC 21 tại TP Hồ Chí Minh. Tài liệu dùng để giảng dạy và tham khảo chủ yếu là cuốn *Khổ mẫu MARC 21 Việt Nam cho dữ liệu thư mục (Tài liệu hướng dẫn)* do ông Cao Minh Kiểm và Vũ Văn Sơn biên soạn trong khuôn khổ của đề tài “*Hoàn thiện khổ mẫu VNMARC*”.

Năm 2004: Các khoá tập huấn và hội thảo chuyên về MARC 21. Tài liệu giảng dạy và tham khảo gồm có bản dịch MARC 21 đầy đủ (2 tập), MARC 21 rút gọn: Hướng dẫn sử dụng trên giấy và trực tuyến, và MARC 21: Tài liệu lớp học. Các khoá tập huấn đều được giảng dạy và học tập trên máy tính với công cụ hỗ trợ trực tuyến bằng phần mềm ISISMARC (phương án tiếng Việt do các cán bộ tin học của Trung tâm xây dựng).

2. Về đội ngũ giảng viên và phương pháp giảng dạy:

Đội ngũ giảng viên của Trung tâm gồm những cán bộ nghiên cứu và có nhiều kinh nghiệm thực tiễn trong hoạt động TT-TV, đặc biệt là trong lĩnh vực xử lý thông tin/tài liệu (biên mục, phân loại, định từ khoá) và ứng dụng CNTT trong lưu trữ, quản trị thông tin/CSDL.

Đội ngũ trên đã tham gia giảng dạy nhiều năm tại các khoa TT-TV của các trường đại học tại Hà Nội và các lớp đào tạo tập huấn do Trung tâm tổ chức, tham gia các đề tài nghiên cứu về MARC, dịch tài liệu MARC 21 đầy đủ và biên soạn MARC 21 rút gọn.

Qua thực tiễn cho thấy, chính đội ngũ giảng viên nói trên là yếu tố quan trọng nhất tạo nên sự thành công, chất lượng của các lớp tập huấn và ảnh hưởng quyết định đến việc áp dụng MARC 21 ở các cơ quan TT-TV Việt Nam.

3. Về địa điểm tổ chức lớp học và đối tượng học viên:

Trong những năm đầu các lớp học chủ yếu tổ chức tại Hà Nội.

Từ năm 2004: Trung tâm đã định hướng cụ thể vào 3 địa điểm chính là Hà Nội, Huế và TP Hồ Chí Minh. Tại mỗi địa phương tổ chức 2 lớp vào thời gian khác nhau để tạo điều kiện thuận lợi cho học viên thuộc mọi cơ quan TT-TV có thể tham dự (cơ quan thông tin Bộ/ngành, địa phương trường đại học, cao đẳng, thư viện công cộng). Tuy nhiên, do điều kiện các cán bộ TT-TV ở các tỉnh miền núi và trung du phía Bắc không thể tham dự được các khoá tập huấn tổ chức tại các địa phương trên, Trung tâm đã tổ chức 01 lớp tại TP Thái Nguyên. Tổng số học viên/đại biểu tham dự các khoá tập huấn/ hội thảo chuyên về MARC 21 là 265 lượt người, trong đó:

STT	Loại hình cơ quan	Cán bộ tham gia tập huấn	Tỷ lệ
1	CQ thông tin Bộ/ngành	101	38%
2	CQ thông tin địa phương	40	15%
3	Trường đại học, cao đẳng	90	34%
4	Thư viện công cộng	34	13%

Phần lớn học viên làm công tác biên mục, xây dựng CSDL. Học viên mới vào nghề chiếm tỷ lệ đáng kể.

4. Về công tác tổ chức:

Kế hoạch đào tạo tập huấn/hội thảo của cả năm (số lớp, mục đích, nội dung, đối tượng, địa điểm ...) được thông báo tới các cơ quan TT-TV trong cả nước ngay từ quý I hàng năm. Điều này tạo điều kiện thuận lợi giúp cho cán bộ lãnh đạo các cơ quan trong việc lập kế hoạch cũng như cử học viên theo học.

Các hình thức đăng ký học viên rất đa dạng và thuận lợi cho học viên: có thể chọn một trong các hình thức: công văn, fax, điện thoại, thư điện tử.

Đặc biệt trong năm 2004 với sự tài trợ của tổ chức Atlantic Philanthropies điều kiện học tập cũng như giảng dạy được nâng cao hơn, tài liệu tham khảo, học tập, tài liệu thực hành đầy đủ hơn (có những lớp mỗi học viên được thực hành trên một máy giúp cho học viên có điều kiện tiếp thu và thực hành tốt).

II. Phương pháp giảng dạy MARC 21

Hầu hết các học viên đã, đang và sẽ tiến hành áp dụng

MARC 21 với hệ quản trị thư viện tích hợp do các chuyên gia phần mềm Việt Nam xây dựng như Libol và Ilib có hỗ trợ MARC 21, nên họ thực sự rất quan tâm và mong muốn được chỉ dẫn cụ thể để áp dụng vào thực tế biên mục hiện nay.

Xuất phát từ thực tế đó, nhóm giảng viên của Trung tâm đã nghiên cứu, thảo luận và thống nhất đưa ra phương pháp giảng dạy trong các lớp tập huấn MARC 21 như sau:

1. Dựa vào tài liệu “Khổ mẫu MARC 21 rút gọn: hướng dẫn sử dụng” làm thành tài liệu dùng cho lớp tập huấn có rút gọn hơn và có bổ sung thêm nhiều ví dụ phù hợp hơn với thực tế biên mục Việt Nam.

2. Tạo điều kiện cho học viên tiếp cận với từng loại hình tài liệu cụ thể khi xử lý; mỗi loại hình lại đi theo từng khối trường và thực hành theo từng khối trường đó để cho học viên dễ hiểu và dễ nhớ hơn khi cùng một lúc phải nghe lý thuyết về nhiều trường, trường con và chỉ thị.

Ví dụ: Sau phần giới thiệu chung về MARC 21, học viên sẽ nghe lý thuyết và thực hành về xử lý tài liệu

chuyên khảo như: sách, luận án/luận văn, kết quả đề tài nghiên cứu sau đó chuyển sang xử lý tài liệu xuất bản phẩm nhiều kỳ như tạp chí, báo và cuối cùng là thực hành xử lý các dạng bài trích từ tạp chí và bài trích sách.

Với cách tiếp cận này, học viên nắm chắc khổ mẫu cũng như cách điền dữ liệu đối với từng loại hình tài liệu, nhất là đối với những trường khá phức tạp như trường 008.

3. Sử dụng phần mềm ISISMARC để hướng dẫn điền dữ liệu với cấu trúc CSDL được thiết kế theo chuẩn MARC 21. Đây là phần mềm gọn nhẹ, có thể cài đặt trên từng máy cá nhân và dễ dàng sử dụng

4. Đưa toàn bộ tài liệu hướng dẫn của lớp học vào từng trường để khi cần thiết tham khảo học viên sẽ kích chuột hiển thị chỉ dẫn cách điền, lựa chọn giá trị chỉ thị cũng như cách điền các cấu trúc trường con.

5. Chuẩn bị bộ tập hợp các thí dụ về sách, luận án, kết quả đề tài, tạp chí, bài trích sách và bài trích tạp chí được chọn lọc từ các tài liệu khá đặc trưng, phù hợp với thực tế biên mục hàng ngày ở các thư viện để cho từng

học viên thực hành xử lý trên từng biểu ghi trên máy tính.

6. Từng giảng viên sẽ đảm đương bài giảng theo các phần chuyên sâu như:

- Giới thiệu chung về MARC 21 và sử dụng các chuẩn biên mục, các mã trợ giúp khi áp dụng MARC 21;

- Hướng dẫn sử dụng phần mềm ISISMARC;

- Hướng dẫn xử lý dữ liệu và thực hành trên máy theo các biểu mẫu khác nhau cho từng loại hình tài liệu: biểu mẫu **sach** (dùng cho tài liệu dạng chuyên khảo: sách đơn lẻ, sách bộ, luận án, luận văn, kết quả đề tài nghiên cứu...), biểu mẫu **tapchi** (dùng cho xuất bản phẩm tiếp tục, báo), biểu mẫu **baitrich** (mô tả bài báo, bài tạp chí và bài trích từ sách).

7. Sau mỗi lớp tập huấn, các giảng viên lại trao đổi rút kinh nghiệm, bổ sung các thí dụ và điều chỉnh thời lượng của từng phần cho phù hợp với đối tượng học viên của từng lớp tập huấn.

III. Kết luận và kiến nghị

1. Thuận lợi:

Các kết quả trên đây có được là nhờ rất nhiều yếu tố khác nhau, mà một số yếu tố cơ bản là:

- Trung tâm đã đặc biệt quan tâm và đầu tư thích đáng đến công tác chuẩn hoá trong hoạt động thông tin thư viện;

- Ngoài nguồn kinh phí cấp cho công tác đào tạo hàng năm của Trung tâm, nguồn kinh phí tài trợ của tổ chức Atlantic Philanthropies đóng vai trò quan trọng;

- Hệ thống tài liệu về MARC 21 khá đầy đủ;

- Đội ngũ cán bộ giảng dạy của Trung tâm vừa am hiểu về MARC 21, vừa có thực tế biên mục về sách, tạp chí, bài trích cũng như thông thạo về phần mềm, có điều kiện được đào tạo, tập huấn, trao đổi kinh nghiệm với các chuyên gia ở nước ngoài và có tinh thần trách nhiệm cao, nhiệt tình trong công việc và tâm huyết với nghề nghiệp.

2. Khó khăn:

Mặc dù đã có kế hoạch trước, song vì trong khoảng thời gian ngắn nên các công việc dịch tài liệu, biên soạn tài liệu hướng dẫn, chương trình giảng dạy và tổ chức các khoá tập huấn hầu như phải gối nhau liên tiếp nên việc chuẩn bị tài liệu cho lớp học cũng như công tác tổ chức cũng chưa thật đảm bảo và chu đáo như: chưa

thể cung cấp cho các cơ quan/học viên bản dịch đầy đủ để tham khảo và bản rút gọn để làm tài liệu hướng dẫn, tài liệu hướng dẫn trực tuyến còn có lỗi và chưa thật thuận tiện....

Về giảng viên: mặc dù Trung tâm có nhiều cán bộ nghiên cứu và có nhiều kinh nghiệm thực tiễn trong biên mục truyền thống nhưng số lượng cán bộ nghiên cứu về MARC và có kinh nghiệm giảng dạy lại không phải là nhiều nên việc huy động giảng viên còn gặp khó khăn, nhất là đối với các lớp tổ chức tại địa phương.

Về chương trình, thời gian và nội dung giảng dạy: Với thời gian 05 ngày/khoá tập huấn chỉ có thể hướng dẫn, rèn luyện kỹ năng một số trường cơ bản, cần thiết nhất với một số loại hình tài liệu chính mà cơ quan TT-TV nào cũng có. Trong quá trình giảng dạy cũng như trên thực tế áp dụng, vẫn còn một số vấn đề cần được tiếp tục thảo luận và thống nhất để việc áp dụng MARC21 ở Việt Nam được thống nhất và có hiệu quả hơn như:

- Sử dụng giá trị 1 và 0 cho chỉ thị 1 ở khối trường X00 (100, 600, 700);

- Trường dành cho mô tả

sách bộ 505 và 774;

- Sử dụng trường 088 cho mã số của kết quả đề tài, còn mã số chuyên ngành của luận án/luận văn nên đưa vào trường 084- ký hiệu phân loại khác (theo ý kiến của chuyên gia thư viện Mỹ bà P. Oyler) vì mã số của các tài liệu này đều theo ngành khoa học. Như vậy, khi xử lý các tài liệu luận án/luận văn trường 084 để trường lập: Ký hiệu thứ nhất dành cho ký hiệu phân loại (BBK,...) và ký hiệu thứ hai là mã số chuyên ngành luận án/luận văn;

- Sử dụng khối trường 6XX như thế nào cho phù hợp, đặc biệt là trường 650: Tiêu đề bổ sung chủ đề-Thuật ngữ chủ đề vì hiện nay ở Việt Nam đang sử dụng chủ yếu là bộ từ khoá do Thư viện Quốc gia hay Trung tâm Thông tin KHCN Quốc gia biên soạn;

- Một số vấn đề liên quan đến Khổ mẫu MARC 21 nói chung như:

+ Không có trường hiện trạng của tạp chí để mô tả từng tập/số/năm. Một số phần mềm Libol, Ilib đưa phần mô tả này vào phần thống kê là hoàn toàn hợp lý để quản trị cũng như phục vụ cho tra cứu tạp chí.

Nhưng rất nhiều thư viện vẫn sử dụng WINISIS, ISISMARC nếu áp dụng MARC 21 thì cần có một trường trong khổ mẫu để đưa dữ liệu vào. Đây là một thực tế mà rất nhiều thư viện yêu cầu;

+ Các bài báo, bài tạp chí thường đi liền với CSDL toàn văn, nên nếu áp dụng với MARC 21 cần phải hết sức ngắn gọn. Hiện tại trong các phần mềm như Libol, Ilib,... các CSDL thư mục thường được tích hợp và dùng chung một khổ mẫu MARC 21 cho các loại hình tài liệu trong một thư viện nên cũng mang lại nhiều tiện ích. Nhưng trên thực tế, có một số thư viện đang dùng các khổ mẫu khác nhau cho CSDL toàn văn như Dublin Core,... Vậy, cần có sự bàn bạc, thống nhất một khổ mẫu cho tài liệu điện tử để áp dụng trong các CSDL toàn văn;

+ Vấn đề bổ sung thêm các trường cục bộ (chưa có trong khổ mẫu MARC 21): Để thuận lợi cho việc trao đổi dữ liệu và phù hợp với chuẩn MARC 21 cần có sự thống nhất khi bổ sung thêm các trường và phải đúng với khối trường quy định và nhân trường bổ sung của MARC 21 (09X, 59X, 69X,

9XX).

3. Kiến nghị

Trên cơ sở phân tích kết quả đạt được, những thuận lợi và khó khăn trong công tác tổ chức tập huấn và giảng dạy MARC 21, nhằm tăng cường hơn nữa năng lực phổ biến áp dụng MARC 21 tại Việt Nam, chúng tôi đề xuất một số ý kiến sau:

- Phổ biến tài liệu "MARC 21 rút gọn: Hướng dẫn sử dụng" do Trung tâm xuất bản như là tài liệu tham khảo và hướng dẫn áp dụng chính thức về MARC 21 tại Việt Nam;

- Tiếp tục lập kế hoạch tổ chức tập huấn MARC 21 với các loại hình tài liệu truyền thống và tài liệu điện tử dưới các hình thức cơ sở và nâng cao;

- Đầu tư nghiên cứu, lựa chọn và biên soạn hoặc biên soạn lại bộ quy tắc mô tả thư mục sử dụng kèm theo MARC 21 thống nhất trong cả nước;

- Tăng cường năng lực cho đội ngũ cán bộ giảng dạy về MARC 21 của Trung tâm dưới các hình thức tập huấn, tham quan, khảo sát và trao đổi kinh nghiệm ở nước ngoài. ■